

Aleksandra Łozińska,

Wyobrażone miasta. Rola zwrotu urbanistycznego w konwencji fantasy – streszczenie

Główny cel rozprawy stanowiło przeanalizowanie następującego od lat 80. XX w. wzrostu znaczenia miasta jako miejsca akcji w fantasy. Gatunek ten wcześniej był kojarzony przede wszystkim z przestrzeniami nieurbanizowanymi, nawiązującymi do luźno rozumianego europejskiego średniowiecza. Począwszy od wskazanej dekady znaczący trend w jego obrębie stanowi jednak obecność innego rodzaju lokacji: metropolii traktowanych jako jedyne lub główne miejsce akcji, często wzorowanych na współczesnych miastach ze świata aktualnego. Zakres tematyczny dysertacji dotyczył szeregu kwestii wynikających z luk w dotychczasowym stanie badań nad zjawiskiem: uzupełnienia jego historii, namysłu nad rolą przestrzeni miejskiej w jego obrębie, weryfikacji hipotez dotyczących przypuszczalnych sympatii ideologicznych nurtu, a także określenia najważniejszych tendencji w przedstawianym w nim funkcjonowaniu miejskich społeczeństw jako zbiorowości obywatelskich i politycznych. Badania zostały przeprowadzone w oparciu o analizę obszernego korpusu tekstów należących do różnych mediów, przede wszystkim literatury, komiksu, filmu, serialu, narracyjnych gier fabularnych oraz gier cyfrowych.

W rozdziale pierwszym nakreślono historyczny kontekst pojawienia się urban fantasy oraz zmiany, jaką w gatunku wprowadziły definiujące ją przestrzenie akcji. Opisano typ światów narracji uprzednio dominujący w fantasy, a także wskazano na kluczowe różnice pomiędzy strategiami światotwórczymi jej form „mediewalistycznej” i miejskiej, odnosząc się jednocześnie do ich ideologicznych implikacji. Następnie prześledzono pochodzenie motywów ważnych dla ukształtowanej formy urban fantasy, takich jak wprowadzanie niebudzącej grozy fantastyczności do środowisk wzorowanych na współczesnych miastach, aktywna rola przestrzeni akcji, połączenie konwencji fantastycznej z kryminalną czy wiązanie wampiryzmu z miejskością. W tym celu zrekapitulowano dotychczasowe ustalenia akademickie dotyczące historii nurtu oraz przeanalizowano utwory wskazywane w nich jako jego źródła, jak również szereg innych tekstów, dotąd nieomawianych w kontekście historii podgatunku. Następnie opisano pierwsze teksty należące do urban fantasy powstałe w latach 80., zwracając szczególną uwagę na to, w jaki sposób przetwarzane są w nich tropy wcześniej popularne w gatunku.

W rozdziale drugim przeanalizowano kwestię tematyzowania w urban fantasy przestrzeni miast akcji poszczególnych utworów. Wskazano elementy nurtu efektywnie służące eksponowaniu materialnej strony miejskości, do których należą popularność

protagonistek zawodowo zajmujących się różnego rodzaju pracą detektywistyczną oraz takich, które w wyniku zetknięcia ze światem nadnaturalnym są zmuszone porzucić swoje dotychczasowe życie na rzecz ulic metropolii; nacisk na tekstowe mapowanie miasta (zarówno dosłowne, za pośrednictwem grafik, jak i poprzez duże zagęszczenie toponimów czy wyraźną wizualną obecność lokalnych panoram) oraz wyrazistość charakterystyk metropolii akcji, osiągnięta głównie poprzez otaczanie ich specyficznym sprofilowanym dyskursem. Następnie porównano potencjał urban fantasy w zakresie relacji osób ją odbierających z miejskością w świecie aktualnym obecny odpowiednio w utworach wykorzystujących miasta quasi-aktualne oraz w pełni fantastyczne. W dalszej kolejności przeanalizowano zaś fantastyczne sposoby funkcjonowania przestrzeni w podgatunku, takie jak istnienie odpowiedników quasi-aktualnych miast, dostęp do których nie przebiega poprzez linearną przestrzeń, oraz alternatywnych wersji metropolii położonych na innych osiach czasu; zespolenie wymiarów czasu i przestrzeni; obecność warstw rzeczywistości dostrzegalnych tylko dla części osób lub indywidualnie kształtowanych, bezpośrednie połączenia bohaterów z czasoprzestrzenią; manipulacje funkcjonowaniem przestrzeni, wykorzystywanie zmysłów miejskich zwierząt dla poszerzania własnej percepcji czy używanie materialnych komponentów metropolii jako podstawy dla magii. Wskazano kilka możliwych ścieżek interpretacji takich zabiegów.

Trzeci rozdział poświęcono weryfikacji hipotez na temat różnych aspektów ideologicznego wydźwięku urban fantasy stawianych przez osoby tworzące oraz badające podgatunek. Zrekapitulowano stanowiska sugerujące, że fantasy miejska może stać w kontrze do fantasy tolkienowskiej, ocenianej jako reakcyjna. Następnie przywołano opinie wskazujące urban fantasy jako konwencję szczególnie przyjazną przesłaniom feministycznym oraz odniesiono się do nich wskazując, że podgatunkowi na przestrzeni całej jego historii trudno przypisać jednolity front w kwestii reprezentacji problematyki genderowej, tożsamości seksualnych czy płciowych. Analogicznie omówiono zagadnienie etniczności, jak również kwestię funkcjonowania osobowych istot nadnaturalnych w nurcie, jawiących się najczęściej jako metafory Inności ze świata aktualnego (a często celowo wykorzystywanych w tym właśnie kontekście). Ustalono, że formuła urban fantasy nie determinuje w sposób inherentny strategii podejmowania ani wydźwięku żadnej z powyższych kwestii. Jako ostatnie w rozdziale przeanalizowano zagadnienie relacji klasowych oraz stosunku do ekonomicznego status quo. Również w tym przypadku ustalono, że urban fantasy nie prezentuje spójnego frontu ideologicznego; niemniej, istotnie – w zgodzie z tezami części badaczy – ma ona skłonność do ukazywania osób z ekonomicznego marginesu. Tego rodzaju wątki dość rzadko jednak w sposób udany (to znaczy pozbawiony na przykład romantyzacji) podejmują tematykę ich

położenia w świecie aktualnym. W efekcie bardziej niż funkcję interwencyjną pełnią one rolę związaną z szerszym portretowaniem stosunku do miejskości w nurcie, podobnie jak spajająca dużą część omawianego podgatunku niechęć do osób znajdujących się na szczycie drabiny ekonomicznej.

W rozdziale czwartym podjęto kwestię funkcjonowania miast w urban fantasy jako całościowych zbiorowości politycznych. Przeanalizowano specyficzne dynamiki władzy w nurcie: stwierdzono, że bardzo rzadko centralne są dla niej oficjalne organy rządzące, powszechna jest natomiast koncentracja na mnogości innego rodzaju grup interesów i aktorów wpływających na losy miasta. Również protagonistki nurtu typowo biorą aktywny udział w zmaganiach o losy miasta, rozgrywających się na poziomie czy to walki o ocalenie go przed jakiegoś rodzaju ogólnym niebezpieczeństwem, czy to rozwiązywania zagadek kryminalnych. W ten sposób bohaterowie nurtu jawią się jako osoby uprzywilejowane, bo obdarzone w swoich miejscach zamieszkania bardzo dużą sprawczością, choć ta łączy się jednocześnie z odpowiedzialnością (odczuwaną przez nich jako imperatyw moralny; podejmowaną pomimo ryzyka i osobistych kosztów). W związku z tym sprawdzono, komu sprawczość taka w nurcie przysługuje, analizując, na ile jego protagonistki są osobami wyjątkowymi i w jakiś sposób predestynowanymi do działania, a na ile stanowią one wcielenia figur przeciętności. Ustalono, że urban fantasy lokuje się znacznie bliżej drugiego z biegunów – efektywnie więc, choć w nurcie nie wszyscy mieszkańcy miasta mają wpływ na jego losy lub nawet wiedzę o konkretnych aktorach biorących udział w ich kształtowaniu, wpływ ten jest jednocześnie przedstawiany jako dostępny dla ogółu. Następnie omówiono tendencję urban fantasy do podkreślania centralnej roli miasta w podobnych zmaganiach, a także istotne w tym kontekście głębokie osobiste związki protagonistów z ich miastami zamieszkania oraz upodmiotawianie samych metropolii poprzez ukazywanie ich jako aktywnych bytów. Wymienione zagadnienia zinterpretowano w kontekście diagnozowanych przez osoby badające miasta aktualne problemów, które mają przejawiać się przede wszystkim w utracie przez metropolie tożsamości politycznych. W połączeniu z tematami podjętymi we wcześniejszych częściach rozprawy kwestie poruszone w rozdziale czwartym potraktowano jako podstawę do wyróżnienia cech strukturalnych charakterystycznych dla całej miejskiej fantasy.